

**Кобзарі в кубанських паланках
(кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.)**

***Мета статті.** Дослідити та проаналізувати роль кобзарства у збереженні етнічної та поширенні національної ідентичності українців на Кубані. Простежити розвиток українських кобзарських традицій на Кубані, визначити внески видатних кобзарів у їх популяризації. У роботі використано як загальнонаукові, так і спеціальні **методи дослідження**, зокрема аналізу й синтезу, історичний, логічний, синхронний, біографічний тощо. Серед спеціальних історичних методів, застосованих у розвідці, переважають наступні: історико-порівняльний, типологічний. **Науковою новизною** дослідження є аналіз і виокремлення різних поглядів дослідників минулого й сьогодення щодо творчості окремих представників кобзарства як об'єкта національної ідентичності українців та культури на Кубані. **Висновки.** Досліджено і проаналізовано еволюцію кобзарства на Кубані, як духовно-культурного феномену. Доведено, що кобзарство Кубані виступає як культурне явище, що відображає специфіку окремих історичних етапів українського народу, яке не має аналогів у світовій історії та культурі. Приведено імена найвідоміших кобзарів та охарактеризовано їх творчу та культурно-громадську діяльність на Кубані.*

***Ключові слова:** козаки, кобзарі, кубанські паланки, бандуристи, національно-культурне відродження.*

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у збереженні етнічної та поширенні національної ідентичності серед українців Кубані відіграло кобзарство. На Кубані кобзарство було одним із елементів військового

представництва, тому тут козак-бандурист – це людина, що вирізняється молодістю, статурою та вродою¹.

Чимало науковців досліджували проблематику кобзарства. Варто виділити низку дослідників, які у тій чи іншій мірі приділяли увагу темі кобзарства на Кубані: Є. Петренко, Д. Білий, В. Дутчак, В. Задунайський, О. Нирко, Л. Мандзюк, Н. Супрун, А. Чорний, В. Ємець, Б. Жеплинський, Д. Ковальчук, Р. Польовий, В. Єсіпок, А. Іваниш та інші. Однак, на нашу думку, варто показати різні погляди дослідників минулого й сьогодення щодо творчої ідентичності певних кобзарів як об'єкта культури на Кубані.

Чорноморське козацьке військо перенесло з України на Кубань і музичний хист. Історик краю І. Кияшко повідомляє, що вимушені переселенці вміли грати на кобзах, скрипках, лірах, цимбалах, сопілках, щиро шанували мандрівних співців².

Композитор О. Кошиць засвідчує й глибокі поклади співочих талантів. Він зазначав, що співучість кубанських козаків була дійсно надзвичайна. Тут виказувалась уся природна українська музикальність і старовинна хорова традиція. О. Кошиць у спогадах вказує на глибинність української пісні, особливо історичної: «Тут можна було відчутися силу пісні й уявити собі її виховуючу роль для нас! Це страшна сила...Бували й моменти іншого характеру, особливо при піснях історичних...Якась урочистість, якась піднесеність відчувалась у голосах, якийсь особливий сум у співові. Я пильно стежив за обличчями співаків! Вони поступово змінювались – звичайне, буденне спливало з них, з тягом пісні вони робились сумними, поважними, іноді, (мені здавалось) схвильованими, у всякі разі зворушеними. Голоси чим далі ставали більш чулими й виразними. У них говорила загальна душа нашого народу для якої подія, що оспівувалася, не була мертва сторінка історії, а жива свіжа рана, що стікає живою кров'ю і болить правдивим, живим болем. З їх очей на мене дивився сум моєї батьківщини, історія оживала й дихала холодним минулим... Іноді мені ставало страшно... Я не перебільшую, бо кажу

¹ Ренат Польовий. Кубанська Україна. К. : Діокор, 2002. 303 с.

² Кияшко И.И. Войсковые певческие и музыкантские хоры Кубанского козацкого войска 1811-1911 годы. Екатеринодарь, 1911. С. 2-3

зараз про колективний «хоровий голос», звук якого має своє особливе обличчя – живе й виразне, коли люди, що творять його, відчують те щось, що не дається до наслідування, але що само собою утворюється, коли ідея опанує душею загалу. Кожного разу після таких духовних подій я сповнювався якогось духовного тремтіння, що не покидало мене дуже довго і давало мені настрої на цілі роки»³.

Загалом кобзарство розвивалось на благодатному ґрунті – потужній пісенній та музичній основі. Неабияке значення мало й те, що козацьке військо з його автономією, було як зазначає О. Кошиць, «забороною від національних утисків».

Чимало дослідників називають А. Головатого, ушавленого провідника козацького війська, першим кубанським кобзарем. Його дипломатична місія при царському уряді та кобзарська виконавська майстерність справили свій вплив на територіальну визначеність і юридичний статус краю.

Пісні, створені Головатим, сприймалися як народні та довго звучали, над кубанськими просторами. Одна з них – «Ой, та годі нам журитися...» тривалий час вважалася неофіційним славенем Кубані. На таку роль її піднесли як піснярі так і слухачі.

Опікувався кобзарем і відомий просвітитель К. Росинський. Кирило Васильович здобув освіту в катеринославській семінарії, був призначений протоієреєм Чорноморського козацького війська. Його стараннями на Кубані відкрито мережу станичних парафіяльних училищ, храмів, створено військовий хор та низку інших культурно-освітніх закладів.

Постійну прописку дістала бандура в козацькому помешканні наказного військового отамана Якова Кухаренка. Син чорноморського козака став людиною ґрунтовної освіти, генералом, письменником, поетом та етнографом. Особлива сторінка життя Якова Герасимовича – двадцятирічна дружба та плідне листування з А. Головатим.

В одному з листів до Я. Кухаренка з Петербурга Т. Шевченко непокоїться, що досі не одержав від нього костюма для Головатого, в якому

³ Кошиць О. Спогади. Вінніпег: Б.в., 1948. 260 с. С.44-45.

хотів би зобразити видатного чорноморця. Тарас Григорович ділиться творчими планами й намірами щодо проекту. «Замість того, щоб малювати А. Головатого для вас одного, – повідомляє він, – то я лучче зроблю літографію в 200 екземплярів»⁴. Літографування мав намір виконати в Парижі, «бо тут не зроблять, як треба». Задум буде коштувати не дешево, тому просить поклопотатись про підписку серед своїх киян.

Т. Шевченко так бачив майбутню картину: «Я думаю його нарисовать, що він стоїть сумний коло Зімнього дворца, позаду Нева, а за Невою кріпость, де конав Павло Полуботок»⁵. Вочевидь задум визрів, архітектоніка його чітко проглядається, а саме образ Головатого – дорогий і любий художнику.

Інша легендарна кобзарська постать на Кубані – Антін Чорний. Людина виняткових музичних обдарувань. У юнацькому віці був прийнятий до Кубанського симфонічного оркестру. Диригент, екзаменуючи його на музикальність, був вражений: «Такого екземпляра я ще не бачив, – вигукнув захоплено, – бути тобі скрипалем!»⁶

Вивчився юнак на скрипалю і одночасно набув учительського фаху. В останній мирний рік перед Першою світовою війною став слухачем кобзарської школи В. Ємця, організатором і меценатом якої був М. Богуславський. Там, Антін Павлович і «обручився» з бандурою на все життя. Інструмент йому подарували, як винагороду за талант – виписали з Києва, від знаного усіма бандуристами майстра А. Паплинського. Витрати взяв на себе все той же щедрий опікун М. Богуславський. Він же встановив стипендію, завдяки якій оплачувалася праця вчителя. Антону Чорному була поставлена тільки одна умова: їздити у вихідні та святкові дні по квартирах інших учнів і ладнати їм бандури.

⁴ Лист Т.Г. Шевченка до Я.Г. Кухаренка від 22.04.1857 р. Публікація М. Чалого. *Київська старовина*. 1897. № 3. С. 453.

⁵ Там само. С. 454.

⁶ Ємець В. У золоте 50-річчя на службі України. *Про козаків-бандурників*. Голівуд-Торонто, 1961. С. 354-355.

В учнів В. Ємця, кубанців різного віку й соціального стану, захоплення бандурою не знало меж. Ентузіазм і творча енергія переливалися через край. Поширення бандури символізувало національне піднесення на Кубані.

Не випадково А. Чорний називав бандуру інструментом національно-державного значення. Він стверджував, що справжнім бандуристом можна стати, «лише запалившись національно державною ідеєю»⁷. Байдужий до національної ідеї, навіть маючи видатний голос та музичний слух не здолає до кінця складної науки кобзарської, той і залишиться просто музикантом.

Антін Павлович пророче визначив національну роль кобзи-бандури. Він писав: «...Бандура – це ідея, це те, довкола чого повинні збиратися всі творчі сили козацького народу, навколо чого, як на катушку нитки, повинна намотуватися державність, а саме зображення бандури, як найвищої державної емблеми в лавровому вінку, повинно бути розміщено нарівні з клейнодами, на всіх актах державного значення»⁸.

Бандура у лавровому вінку поруч з клейнодами – такими бачилися А. Чорному головні атрибути державної символіки України. У цій піднесеній композиції душа художника й свідомого українця уречевлювала зміст національної ідеї та контури могутньої величавої Батьківщини.

З початком світової війни А. Чорного направляють до старшинської школи в Тифлісі. Навчаючись, він створив хор при ній, залучив близько сотні співаків з пречудовими голосами, як зазначала преса. Уже перший публічний виступ хору приніс справжній тріумф. А. Чорний дістав крім гучних оплесків, коштовний подарунок. Це був жетон на бешмет з викарбуваним ім'ям та прізвищем. Виріб із золота й платини у вигляді ліри в лавровому вінку.

А. Чорний повернувся на Кубань у чині хорунжого і розгорнув жваву концертну діяльність. Кожний виступ перед публікою – незмінний успіх, піднесе сприйняття слухачами. Дослідники вказують і на рекламний критерій успішності: після концерту бандурист мусив винаймати окремого візника, щоб доставити додому квіткові дарунки.

⁷ Чорний А. Історія бандури на Кубані. *Рідна Кубань*. Краснодар, 1999. № 4. С.118

⁸ Там само.С.118.

Та все ж війна брутально обриває творчий процес і А. Чорного відправляють на перський фронт. Із собою, звісно, прихопив і «бандуру мальовану, дружину вірную», за його власними словами. І в дорозі до місця призначення, і в районі бойових дій вона не залежувалась у футлярі.

Революція і викликані нею події спричинили, зазначав А. Чорний, «сильний вибух національного руху» та «небувалий попит на наш національний інструмент»⁹. Кобзарі, якими вже пишалась майже кожна кубанська станиця «кинули» руки на струни бандур. Вони сприяли «пробудженню національного почуття, приспаного віками важкої неволі»¹⁰.

Зберігся спомин тих літ про характерний епізод у станиці Привольній. Антін Павлович заскочив туди замінити притомлених коней. Часи були непевні назустріч вийшов сам отаман – Г. Сизон. Він щойно проводив нараду з козацькою старшиною. Отаман побачив, крім зброї прибулого, футляр бандури і йому перехопило подих. Отямившись, почав благати що небудь зіграти для поважних аксакалів. А. Чорний дістав бандуру. Полилась пісня «Зажурились чорноморці...», за нею друга... Зворушений отаман підвівся з місця. Звернувся до присутніх: «Панове! Будемо просити бандуриста заграти усій станиці. Я зараз накажу ударити у великий дзвін...»¹¹. Козацька рада схвально підтримала. Концерт відбувся при напливові всього станичного люду.

Громадянська війна обірвала життя багатьох бандуристів, випускників Першої кубанської козацької школи, друзів А. Чорного. Загинув і Свирид Сотниченко – двоюрідний брат. Вбивали фронти, білий і червоний терор, голод.

У радянських таборах безслідно зникла дружина Свиридона, бандуристка Настя Сотниченко. Вона успішно виступала в дуеті з чоловіком і як солістка. Сибірські сніги завіяли живі сліди мецената М. Богуславського.

Гинули не тільки дорослі. Жертвами кривавого розбрату ставали й діти. У чотирнадцять років було страчено Андрія Міняйленка, юного бандуриста з рідної станиці Пашківської А. Чорного. А. Міняйленко мав пречудовий голос,

⁹ Ємець В. Кобза та кобзарі. Берлін, 1923. 112 с. С. 9-10.

¹⁰ Там само. С. 19.

¹¹ Чорний А. Історія бандури на Кубані. *Рідна Кубань*. Краснодар, 1999. № 4. С. 121.

талановито грав на бандурі, багато й успішно виступав. Воєнщину з табору денікінців це не зупинило. Денікін у перший день окупації Катеринодару 1 березня 1918 р. розстріляв не лише бандуриста Міняйленка, а й С. Сотниченка та М. Рябовола. Це були лише три з багатьох кривавих жертв розстріляного «кобзарського Відродження» на Кубані.

Рятуючись від репресій А. Чорний став емігрантом. Після довгих блукань світами знайшов прихисток в аргентинському місті Берасатезі, передмісті Буенос – Айреса. Організував там школу бандуристів, виховав цілу плеяду учнів. Навчав їх не тільки кобзарському мистецтву, а й грі на скрипці та акордеоні – таким широким був його діапазон майстра-віртуоза. Антін Павлович утримував за собою також славу видатного майстра бандур. Наставник бандуриста – В. Ємець наголошував, що «вироблені ним інструменти і зовнішнім виглядом, і звучанням були творіннями справжнього майстра-митця»¹². Деякі бандури А. Чорного інкрустовані перламутром, орнаментовані тоненькими шматочками дерева. В. Ємець, сам вражений майстром пафосно зізнався: коли б довелося замовляти нову бандуру для себе, він неодмінно звернувся б до А. Чорного на знак особливої шани «моєму дорогому козацько-бандурному побратимові й талановитому нащадкові слави славного Запорозького Війська»¹³.

Емігрантське життя А. Чорного було не гучним. У помешканні не мав навіть електрики. Диво-бандури народжувалися під тьмяним світлом гасової лампи. На прожиття заробляв, працюючи в залізничних майстернях – ремонтував дерев'яні вагони. Теж не найкраще заняття для музикальних пальців.

Підприємець якимось довідався про справжній фох А. Чорного. Запропонував виступити з концертом перед робітниками. Інтернаціональний люд, носії різних культур були у захваті. З бандуристом увійшли під високі склепіння цеху пісенні голоси України та її осередки Кубані, пахоші стиглих

¹² Ємець В. У золоте 50-річчя на службі України. *Про козаків-бандурників*. Голівуд-Торонто, 1961. С. 357.

¹³ Там само. С. 357.

хлібів, гомін дніпровських порогів і звитяга запорожців, лицарів української волі.

Перебуваючи в еміграції Антін Чорний постійно мріяв повернутися на Батьківщину. Але не довелося легендарному кобзареві втілити мрію у життя.

Чудового кобзаря, лицаря бандури, шанувальника старовинних пісень і дум, ритора – Зота Діброву знала й любила уся Кубань. Сучасники зазначали, що він володів талантом впливу на слухачів. Кобзарській справі Зот Андрійович навчався в Україні. Там записувався і обробляв українські народні пісні й танці. Писав також музику на слова українських кубанських поетів. З концертами-лекціями З. Діброва побував у кожній кубанській станиці. Уславлений бандурист – жива присутність України на теренах Кубані.

О. Обабко так описав свої враження про цю людину: «Цей кременний, щільно збитий козак, що зберіг типові риси запорожжя часів Тараса Бульби, своїм видом і манерою, ніжно видобував звуки на бандурі, нагадував мені старовинний бандурист України». А. Чорний дав таку оцінку славетному кобзареві: «Він багато їздив по станицях і будив людей від сплячки. Це був прекрасний оратор, смілива людина, як кобзар знав багато старовинних пісень і дум, які мали велике історичне значення»¹⁴.

Зот Діброва виховав достойного учня – Петра Гузія. Він супроводжував бандурою музичні номери в українських операх. Створив також цілу галерею сценічних образів в українській класичній драматургії. Артистичну кар'єру Петра Івановича обірвало політичне шаленство 1937 р. зі стандартним, як вороняче каркання, політичним звинуваченням: участь у контрреволюційній діяльності. Кубанці ж були певні – П. Гузія було позбавлено волі й життя за бандуру.

Кубанську станицю Пашківську густо населяли козаки з прізвиськом Діброва. Він був учасником Першої державної капели бандуристів, або її ще називали «Хор кобзарів» під орудою В. Ємця у першу українську незалежність. Він став автором посібників гри на бандурі. У цій же капелі виступав Федір

¹⁴ Нирко Олексій. Неповний список репресованих кобзарів-бандуристів Кубані. Польовий Р. *Кубанська Україна*. К., 2002. С. 178-199.

Діброва, випускник кубанської кобзарської школи. Прибув до Києва разом з Михайлом Телігою, уникаючи мобілізації в деніківську армію. Влився до лав армії УНР. Обидва Діброви були розстріляні бойовиками полковника Муравйова у м. Київ.

Мистецьким явищем стали кобзарі зі станиці Полтавської Никін і Конон Безщасні. Брати-віртуози були бандуристами воїнами, учасниками антибільшовицького спротиву на Кубані. Безщасні були патріотами України. Свої переконання утверджували і засобами мистецтва, і зі зброєю в руках. Мали у репертуарі понад двісті українських пісень і дум. Їхньою майстерністю захоплювався Д. Дворницький. У місті козацької слави кобзарі Безщасні й постали перед несправедним судом.

Ще один славетний кобзар М. Варрава пройшов типову школу кобзарства навчався мистецтву гри у станичних майстрів. Грав на бандурі, яку сам виготовив. Виконував здебільшого історичні пісні й думи, любив гомінку ярмаркову аудиторію. Воював у лавах противників більшовизму. Микита Савич у неволі був десять років, де мав засвоювати на словах «гуманність більшовицької влади». За полярним колом «не бракувало», як висловлювався М. Варрава, кобзарів-каторжан. Табірні бандуристи стали наставниками для ув'язненого кубанця Кіндрата Плохого. Соловки – його місце народження як бандуриста. Бандуру на Соловки йому надіслав М. Богуславський. Там створив «Думу соловецьку», яку не раз слухали невільники-каторжани, наче власну долю, покладену на трагічну музику.

Креативною особистістю був катеринославець М. Богуславський. Сучасники величали його подвижником кобзарського відродження на Кубані, громадським діячем, меценатом. Саме він напередодні Першої світової війни став організатором кобзарської школи, а згодом ще однієї. Першу школу вів бандурист Василь Ємець, другу – Олексій Обабко. Школи забезпечувались переважно діатонічними бандурами визначного київського майстра А. Паплинського, що стимулювало масове розповсюдження кобзарського мистецтва на Кубані. Ці школи підготували цілу плеяду визначних кобзарів –

бандуристів: Адамовича-Глібова, Докію Дарнопих, Настю і Свирида Сотниченків, В. Тищенко, А. Чорного та багато інших¹⁵.

Діяльність Миколи Олексійовича виявлялась вражаюче масштабною: його стараннями ще за царату бандуристи були майже у кожній станиці. Козаки вдячно називали М. Богуславського «кобзарським батьком». Радянська влада у своїй звичній манері репресувала ентузіаста. У 1930-1933 роках перебував у в'язниці. Йому було за вісімдесят і вийти на волю вже не судилося.

Івана Шеремета зі станиці Іркліївська глибоко вразила зустріч з кобзарем М. Кравченком на його концерті. У зрілої за віком людини раптом виникло нестримне бажання самому стати бандуристом. Гру на інструменті він опанував власними силами. Початкову музичну освіту збагатив навчанням у Другій кобзарській школі на Кубані. Його наставником був відомий кобзар О. Обабко. Грав на бандурах майстрів Д. Крикуна та О. Корнієвського.

І. Шеремет поширював кобзарське мистецтво в кубанських станицях. Його слово вважалось авторитетним: знаний бандурист і скрипаль симфонічного оркестру Кубанського війська, співак-тенор.

Концертував як соліст і в складі тріо з братами Никоном та Кононом Безщасними. Зимні дороги талановитого музики і воїна свободи загубилися в нетрях чекістських таборів.

Помітна і самобутня постать вітчизняної історії й культури – Михайло Теліга. Син отамана станиці Охтирської походив з давнього козацького роду. Його сагу батько розповів Михайлові, а збереглася вона в Уласа Самчука. Разом з іншими козаками пращури бандуриста переселилися на Таманський півострів із-за Бугу. Дід Филимон уже вкорінився на нових землях: розбив фруктовий сад, завів виноградник і пасіку. Филимон Захарович мав чудовий голос-баритон, був гармоністом на всю околицю. Керував хором і вів першу скрипку, на весіллях та святах. Добрими співаками видалися й обидва брати – Василь і Фока. Филимон мав незвичайно гарний почерк. Ним і заповнив багато

¹⁵ Нирко О. Доля українських кобзарів-бандуристів на Кубані // Олексій Нирко. Етнічна історія народів Європи : Збірник наукових праць. Випуск 10 . К., 2001. С. 10.

зошитів з народними піснями й церковними псалмами. Співочим було й жіноцтво Телігінського роду.

Брати Михайла Павловича полягли в боях проти деніківців і більшовиків. Михайло врятувався втечею до Києва. Тут вступив до капели кобзарів під орудою В. Ємця. Подальша доля бандуриста злита з біографією української революції.

У Кам'янці-Подільському Михайло набув фаху військового фельдшера. Перев'язував рани пораненим на полі бою, а в хвилини перепочинку оздоровлював спрагли серця піснею у супроводі бандури. У число його підопічних потрапив і С. Литвиненко, майбутній автор скульптурного пам'ятника на могилі І. Франка у Львові.

Сергій Литвиненко залишив спогади з тих років буремної юності: «Тихий вечір. На твердому пеньку сидить Михайло, на колінах оперта бандура. Кругом ідеальна тиша, в яку вкрадаються лагідні скарги бандури і ніжний ліричний тенор, що співає думу про Байду»¹⁶.

Чутки про бандуриста-вояка дійшли й до Головного Отамана. Симон Петлюра переводить М. Телігу до підрозділу штабної охорони. Може, щоб послухати музику й пісню, а може, щоб зберегти життя таланту. Але митця, як і багатьох, скопив підступній тиф. Дивом вижив і потрапив на два роки до інтернованих у таборах українських вояків. Пісня й бандура і там були при ньому. Вийшов на волю, у чому був, і з бандурою через плече пішов від одного лемківського села до іншого. Пісня відчиняла двері селянських хат на нічліг і вечерю, душевне спілкування.

На одному з концертів спіткався з С. Литвиненком. Скульптор згадує: «Три перші вечори ми з хати не виходили, бо не хотілося нікуди йти. Марили Батьківщиною і планами: один мріяв про медичний інститут, інший – про Київську академію мистецтв»¹⁷.

¹⁶ Литвиненко С. Зустріч з Михайлом Телігою//Олена Теліга. Збірник. Детройт-Нью-Йорк-Париж: видання Українського золотого хреста в США, 1977. С. 319-325

¹⁷ Там само. С. 320.

Михайло Павлович закінчив Українську господарську академію в чеських Подебрадах. Там і зустрівся з юною поетесою. Їх спільний знайомий представив Михайла Олені Шевченкової, доньці ректора.

О. Жданович зробив це по-молодечому вигадливо: «Старшина Української армії, бандурист і співак, студент лісового відділу УГА Михайло Теліга»¹⁸. Відтоді Олена й Михайло Теліги нерозлучні. Їх разом і повезли гітлерівці в пекельний Бабин Яр.

Долі людські ходять різними дорогами, перетинаються загадково, а наслідки часто мають несподіване продовження. Так було і в зустрічі М. Теліги з В. Божиком у Варшаві. Випускник Львівської консерваторії співав у вокальному квартеті на польському радіо. Молоді люди заприятелювали. Музично обдарований Володимир Божик захопився бандурою й захотів навчитися грати на ній.

Михайло Павлович радо погодився на майстра-наставника і набув талановитого учня. В. Божик продовжив мистецьке життя М. Теліги, ставши у поверженій Німеччині диригентом Капели бандуристів ім. Т. Шевченка. І пізніше, коли диригував музикантами на повторених європейських маршрутах національної капели під орудою О. Кошиця.

На Кубані потужно відчувалася українська духовна стихія. У її пластах зберігався великий запас козацьких пісень. У своїх експедиціях О. Кошиць записав їх близько тисячі. І це були лише «крапельки колосального матеріалу». Їм властива найвища художня та історична цінність. У піснях, каже дослідник, «говорила загальна душа нашого народу, для якого подія, що оспівувалась, не була мертва сторінка історії, а жива, свіжа рана, що стікає живою кров'ю і болить правдивим, живим боєм. З їх очей на мене дивився сум моєї Батьківщини, історія оживала й дихала холодом минулого»¹⁹.

Самобутньо підкреслила значення кобзи письменниця й фольклорист Олена Пчілка. Під враженням від кобзарського концерту вона висловила, здавалось би, парадоксальну думку. Коли б їй, мовляв, довелося боротися з

¹⁸ Там само. С. 324.

¹⁹ Кошиць О. Спогади. Київ : Рада, 1995. С. 242-260.

українським рухом, вона наказала б зібрати усі кобзи, скласти їх на купу і спалити²⁰.

Мав рацію М. Зеров, сказавши, що мати Лесі Українки – «одна з найхарактерніших фігур українського життя, громадського й літературного в довоєнну добу»²¹. Вона точно передбачила сценарій, за яким буде діяти тоталітарний режим в Україні, на Кубані, Зеленому Клині... Непоборній силі кобзарського впливу він міг протиставити тільки репресії й погроми, владу меча кинути на владу духа.

Більшовицька репресивно-тоталітарна система завдала смертельного удару кубанському кобзарству. Вона його знищила. Від періоду бурхливого його відродження у перші десятиліття ХХ ст. до початку Другої світової війни бандуристів залишилось в живих одиниці. Решта або були розстріляні, або загинула в концентраційних таборах.

Таким чином, у збереженні історичної пам'яті та поширенні національної ідентичності українців на Кубані важливу роль відігравали кобзарі, які дбайливо плекали свою творчість. Суттєві творчо-виконавські здобутки бандуристів, їх досягнення у суспільно-громадській, педагогічній, видавничій справах виділили бандурне мистецтво на теренах Кубані у важливий напрям розвитку національної культури, що дало можливість зберегти етнічні та розвинути і поширити давні кобзарські традиції України.

Творчі надбання кобзарів стали не лише великим внеском у збереження етнічної ідентичності українців Кубані, а й створили вагоме підґрунтя для подальшого розвитку новітньої національної ідентичності та закріпили цей регіон у загальноукраїнському національному дискурсі. Цей процес, який набув поширення наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. і мав особливості, зумовлені новою історичною ситуацією.

²⁰ Ємець В. Кобза та кобзарі : з бібліографічним додатком З. Кузелі і 16 образами / В. Ємець. Берлін: Українське слово, 1923. С. 20. 112 с.

²¹ Зеров М. Леся Українка : [критико-біогр. нарис]. / М. Зеров // Українка Леся. Твори / Леся Українка. Харків; Київ, 1924. Т1. С.VII-LXVI.

References

1. Bilyi D. D. (2009) *Ukrainci Kubani v 1792-1921 rokakh. Evoliutsiia sotsialnykh identychnosti* [Ukrainians of the Kuban in 1792-1921. Evolution of social identities] : Monohrafiia. Lviv – Donetsk, Ukraine.
2. Yesypok V.M., Ivanysh A.A. (2018) *Kobzarska tradytsiia na Kubani* [Kobzar tradition in the Kuban]. «*Molodyi vchenyi*» № 1 (53) sichen. Kherson, Ukraine.
3. Zheplynskyi B. M., Kovalchuk D. B.(2011) *Ukrainski kobzari, bandurysty, lirnyky* [Ukrainian kobzars, bandurists, lyrniks]. *Entsyklopedychnyi dovidnyk*. Lviv. Ukraine.
4. Nyrko O. (2001) *Dolia ukrainskykh kobzariv-bandurystiv na Kubani* [The fate of Ukrainian kobzar-bandurists in the Kuban]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy: Zbirnyk naukovykh prats*. Vypusk 10 . Kyiv, Ukraine.
5. Nyrko Oleksii. (2002) *Nepovnyi spysok represovanykh kobzariv-bandurystiv Kubani* [Incomplete list of repressed Kobzar-Bandurists of Kuban]. Polovyi R. *Kubanska Ukraina*. Kyiv, Ukraine.
6. Polovyi, R. (2002). *Kubanska Ukraina* [Kuban Ukraine]. Kyiv, Ukraine.
7. Chornyi, A. (1999). *Istoriia bandury na Kubani* [The history of bandura in the Kuban]. *Ridna Kuban*. Krasnodar. № 4. Kyiv, Ukraine.

Левицька Надія Миколаївна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Національного університету харчових технологій (вул. Володимирська, 68, м. Київ, 01601, Україна)

Levytska Nadiia - Doctor of historical sciences, Professor of the department of Humanitarian Disciplines of National University of Food Technology (St. Volodymyrska, 68, Kyiv, 01601, Ukraine).

E-mail: nadejda_ist@ukr.net

Kobzars in Kuban palankas
(end of the 18th - 30s of the 20th century)

***The purpose of the article.** To investigate and analyze the role of kobzarstvo in the preservation of the ethnic identity and the spread of the national identity of Ukrainians in the Kuban. To trace the development of Ukrainian kobzar traditions in the Kuban, to determine the contributions of prominent kobzars to their popularization. The work uses both general scientific and special **research methods**, including analysis and synthesis, historical, logical, synchronous, biographical, etc. Among the special historical methods used in intelligence, the following prevail: historical-comparative, typological. **The scientific novelty** of the study is the analysis and highlighting of different views of researchers of the past and present regarding the creativity of individual representatives of kobzarstvo as an object of the national identity of Ukrainians and culture in the Kuban. **Conclusions.** The evolution of kobzarstvo in the Kuban as a spiritual and cultural phenomenon has been studied and analyzed. It has been proven that Kuban kobzarstvo acts as a cultural phenomenon that reflects the specifics of certain historical stages of the Ukrainian people, which has no analogues in world history and culture. The names of the most famous kobzars are given and their creative and cultural and social activities in the Kuban are characterized.*

***Key words:** cossacks, kobzars, Kuban palankas, bandurists, national-cultural revival.*